

ΑΓΓΕΛΟΣ Π. ΜΑΤΘΑΙΟΥ

Σκέψεις για τὸ ὑλικὸ τῶν σωστικῶν ἀνασκαφῶν

Ἡ συσσώρευση στὶς ἀποθήκες τῶν Ἐφορειῶν Ἀρχαιοτήτων καὶ τῶν Μουσείων ὑλικοῦ προερχομένου ἀπὸ τὶς λεγόμενες σωστικὲς ἀνασκαφές, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀδημοσίευτου ἢ ἀπλῶς μνημονευμένου στὸ *Ἀρχαιολογικὸν Δελτίον* ἢ σὲ ἄλλα δημοσιεύματα, γεννᾶ σοβαρὰ ἐπιστημονικά, ἀλλὰ καὶ διοικητικὰ ζητήματα γιὰ τοὺς ἐξῆς λόγους.

Α. Ἡ ἑλλιπὴς καὶ κατ' ἀνάγκην ἀποσπασματικὴ εἰκόνα ποὺ σχηματίζουν οἱ ἀρχαιολόγοι τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας γιὰ τὸ περιεχόμενο καὶ τὸ εἶδος τῶν πληροφοριῶν τοῦ συσσωρευμένου κατὰ περιοχὴν ὑλικοῦ δυσχεραίνει τὴν πλήρη ἐπιστημονικὴ ἀξιοποίησή του καὶ τὴν ἄσκηση κατὰ τρόπον ἀποτελεσματικώτερο τῆς διοικητικῆς ἐργασίας (ἀναγνωρίσεως, συσχετισμοῦ μὲ παλαιότερα εὐρήματα παρακειμένων ἐκτάσεων καὶ ἐρμηνείας τῶν ἀποκαλυπτομένων ἀρχαιοτήτων σὲ μία ἀστικὴ ἔκταση, οἰκόπεδο ἢ περιοχὴ) καὶ ἐπομένως τὴν λήψη τῶν ἐπιβαλλομένων μέτρων γιὰ τὴν προστασία τῶν ἀρχαιοτήτων καὶ τὴν δέσμευση ἢ ἀποδέσμευση τοῦ χώρου.

Β. Τὸ ἐπίπεδο τῶν γνώσεών μας, παρὰ τὰ τηρούμενα ἀρχεῖα στὶς κατὰ τόπους Ἐφορεῖες,¹ ὑπολείπεται κατὰ πολὺ ἀπὸ τὶς πληροφορίες ποὺ ἐν δυνάμει παρέχει τὸ ἀρχαιολογικὸ ὑλικὸ τῆς μᾶς ἢ τῆς ἄλλης περιοχῆς· κυριώτατα, τὰ στοιχεῖα αὐτὰ δὲν εἶναι διαθέσιμα στὴν ἔρευνα.

Δεδομένου τοῦ ὄγκου τοῦ συσσωρευμένου ὑλικοῦ, –ὀμλῶ μὲ κριτήριο τὸ ὑλικὸ ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὶς ἀνασκαφές τῆς πρῶν Γ' Ἐφορείας Ἀρχαιοτήτων,² ἀλλὰ καὶ μερικῶν νησιῶν τοῦ Αἰγαίου–, πιστεύω ὅτι ὑπὸ τὶς παρούσες συνθῆκες καὶ δυνατότητες ἀπαιτοῦνται τὰ ἐξῆς γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῆς καταστάσεως:

1. Ἡ συγκρότηση ἠλεκτρονικοῦ τοπογραφικοῦ Ἀρχείου κατὰ Ἐφορεία καὶ κατὰ περίπτωσιν κατὰ Μοσεῖο. Στὸ Ἀρχεῖο, βάσει τῶν ἡμερολογίων τῶν ἀνασκαφῶν καὶ ὄσων ἐκθέσεων ἔχουν δημοσιευθῆ, θὰ ἐγγραφοῦν συνοπτικῶς κατὰ τοπογραφικὲς ἐνότητες οἱ σωστικὲς ἀνασκαφές. Θὰ δίδεται συντομώτατη περιγραφή τῆς ἀνασκαφῆς (δημόσιο κτίσμα, λ.χ. ἱερό, βαλανεῖο, ἢ κατασκευή, λ.χ. ὑδραγωγοί, ἰδιωτικὲς κατοικίες, τείχος, πύλη, νεκροταφεῖο, κλπ.), συνοπτικὴ περιγραφή τοῦ ὑλικοῦ ποὺ ἦλθε στὸ φῶς (γλυπτὰ, ἀνάγλυφα, ἐπιγραφές, κεραμεικὴ –δὲν ἐννοῶ μεμονωμένως ἕνα-ἕνα ὄστρακο–, καὶ σχετικὴ χρονολόγηση).

Εὐχαριστῶ τὴν Ἑλένα Ζαββοῦ καὶ τὴν Γεωργία Μαλούχου ποὺ ἐδιάβασαν τὸ κείμενο καὶ μοῦ ἔκαναν χρήσιμες παρατηρήσεις.

1. Δὲν ἀγνοῶ ὅτι τηροῦνται στοιχεῖα στὶς Ἐφορεῖες γιὰ τὰ παλαιότερα εὐρήματα καὶ κατὰ περίπτωσιν συνδυάζονται πρὸς τὰ νεότερα, καὶ μάλιστα ὅταν πρόκειται γιὰ ἀνασκαφές, κυριώτατα σωστικὲς, ὁμῶρων ἢ πάντως γειτονικῶν οἰκοπέδων· οὔτε ὅτι τοποθετοῦνται καὶ συσχετίζονται στὸν χάρτη οἱ διάφορες ἀνασκαφικὲς θέσεις.

2. Ἀπὸ τὸν Ἰανουάριο τοῦ 2018 περιλαμβάνει καὶ τὴν Α' Ἐφορεία (Ἀκροπόλεως) καὶ φέρει τὴν σολοικίζουσα καὶ κακόχη ὄνομασίᾳ *Εφορεία Ἀρχαιοτήτων πόλης Ἀθηνῶν*.

Θὰ δοθῆ ἔτσι κατ' ἀρχὰς ἡ δυνατότητα συσχετισμοῦ ὑλικοῦ προερχομένου ἀπὸ γεωγραφικὰ ἐκτάσεις, τὸ ὁποῖο ἦλθε στὸ φῶς τμηματικῶς καὶ σὲ διάστημα χρόνου.

Στὸ Ἀρχεῖο, καὶ πάλι κατὰ τοπογραφικὰς ἐνότητες, θὰ ἐγγραφοῦν καὶ τὰ τυχαῖα εὐρήματα, ὅσα δὲν προέρχονται ἀπὸ ἀνασκαφές, ἀλλὰ εὐρέθησαν καὶ παραδόθηκαν ἢ δεσμεύθηκαν προερχόμενα ἀπὸ κατεδαφίσεις νεωτέρων κτισμάτων (λ.χ. στὴν Πλάκα) ἢ κατασκευῶν ἢ ἀπὸ ἀποχωματώσεις, ἐκσκαφές, κλπ.

2. Τὸ ὑλικὸ ἀπὸ τὶς ἀνασκαφές πού ἀνήκουν σὲ μία τοπογραφικὴ ἐνότητα (λ.χ. τῆς περιοχῆς Μακρυγιάννη ἢ Κεραμεικοῦ-Πειραιῶς) θὰ συσχετισθῆ καὶ θὰ παρουσιασθῆ καὶ πάλι ἠλεκτρονικῶς. Αὐτὴν τὴν φορὰ λόγῳ τοῦ συσχετισμοῦ καὶ ἐπομένως τῆς συνεξετάσεως θὰ εἶναι εὐχερέστερη ἡ ἐρμηνεῖα τοῦ ὑλικοῦ.

3. Τὸ συγκροτηθὲν ἠλεκτρονικὸ Ἀρχεῖο καθεμᾶς Ἐφορείας συνοδευόμενο ἀπὸ τοπογραφικὸ χάρτη, ὅπου θὰ εἶναι σημειωμένες οἱ θέσεις τῶν ἀνασκαφῶν, θὰ ἀναρτηθῆ στὸ διαδίκτυο.

Τὸ Ἀρχεῖο πού θὰ ἀναρτηθῆ στὸ διαδίκτυο θὰ παρέχῃ κατὰ τοπογραφικὰς ἐνότητες τὰ ἀπαραίτητα τεκμήρια, προερχόμενα ἀπὸ τὸ διαθέσιμο ὑλικὸ (κτίσματα, κατασκευές καὶ κινητὰ μνημεῖα πού βρῖσκονται στὶς ἀποθήκες), ὥστε νὰ συσχετισθοῦν μὲ τὰ παλαιότερα, τὰ δημοσιευμένα εὐρήματα καὶ τὶς ἀρχαῖες πηγές.

4. Τὸ τελευταῖο στάδιο εἶναι καὶ τὸ ἐν τέλει ζητούμενο, δηλαδὴ ἡ ἀναλυτικὴ δημοσίευση τοῦ ὑλικοῦ. Εἶναι προφανές ὅτι θὰ ἀπαιτήσῃ πάρα πολὺν χρόνο, πολὺ ἐπιστημονικὸ, καὶ τεχνικὸ, προσωπικὸ καὶ δαπάνη μεγάλη. Γι' αὐτὸ καὶ εἶναι ἐπιτακτικὴ ἡ ἀνάγκη νὰ προηγηθοῦν τὰ δύο πρῶτα στάδια. Αὐτῶν ἡ πραγμάτωση ἔχει ὄρατὸ τέλος καὶ μπορεῖ νὰ τεθῆ χρονικὸ ὄριο.

Προσθήκη 2019. Τὸ κείμενο συντάξα στὶς 18.4.2013.³ Ὅσα ἔγραψα στηρίζονται σὲ πολὺ παλαιότερο ἄρθρο.⁴ Ἐκρίνα ἀναγκαῖο νὰ τὸ δημοσιεύσω τώρα, διότι παρὰ τὰ χρόνια πού πέρασαν δὲν ἔχει δοθῆ καμμία λύση⁵ στὸ σοβαρὸ αὐτὸ ἐπιστημονικὸ καὶ διοικητικὸ ζήτημα, ἀλλὰ καὶ διότι ὑπάρχει ἤδη ἓνα θετικὸ προηγούμενο· γιὰ νὰ περιορισθῶ στὴν Ἀθήνα, ἡ Ἀμερικανικὴ Σχολὴ κλασσικῶν Σπουδῶν ἐφρόντισε, πρὸς τιμὴν τῆς, ὥστε νὰ εἶναι διαθέσιμο στὸ διαδίκτυο ἐλευθέρως καὶ εὐκόλως προσβάσιμο ὅλο τὸ πολύτιμο ἀρχεῖο καὶ ὑλικὸ (ἡμερολόγια ἀνασκαφῆς, φωτογραφίες, κλπ.) τῶν ἀνασκαφῶν τῆς ἀρχαίας Ἀγορᾶς· δὲν μοῦ διαφεύγει βεβαίως ὅτι ἐδῶ πρόκειται γιὰ μία ἀνασκαφὴ ἐνὸς μόνου τόπου, καὶ μάλιστα ἐρευνητικῆ.

3. Ἡ σύνταξη τοῦ κειμένου ὀφείλεται σὲ προτροπὴ τοῦ Ἄγγελου Χανιώτη ἐν ὄψει συγκεντρώσεως, ἡ ὁποία μὲ πρωτοβουλία τοῦ ἰδίου καὶ ὀλίγων ἄλλων ἐνδιαφερομένων ὁργανώθηκε στὴν Ἀθήνα γιὰ τὸ ζήτημα τῆς δημοσιεύσεως τοῦ ἀρχαιολογικοῦ ὑλικοῦ. Βρισκόμουν τότε στὴν Γαλλία καὶ δὲν ἦταν δυνατόν νὰ συμμετάσχω. Τὸν εὐχαριστῶ καὶ γιὰ τὴν πρόσκληση νὰ συμμετάσχω καὶ διότι ἐφρόντισε νὰ ἀναγνωσθῆ τὸ κείμενό μου κατὰ τὴν συγκέντρωση.

4. Βλ. Ἄ. Π. Ματθαίου, Ἀρχεῖο μνημείων καὶ εὐρημάτων τῶν Ἀθηνῶν, *HOPOS* 6 (1988) 109-112.

5. Τὴν τελευταία εἰκοσιπενταετία ἔγιναν τρεῖς ἀπόπειρες συγκροτήσεως ἠλεκτρονικῶν ἀρχείων καὶ καταλόγων τῶν κινητῶν μνημείων. Στὴν τελευταία περίπτωση μάλιστα ἡ εὐθύνη τῆς συντάξεως παρεδόθη ἀπὸ τὸ κράτος, κακῶς κάκιστα, σὲ ἰδιωτικὰς ἐταιρεῖες πού προσέλαβαν πρὸς τοῦτο ἀρχαιολόγους, οἱ ὁποῖοι ἀμείβονταν μὲ τὸ κομμάτι καὶ ἐργάζονταν κατὰ κανόνα ὑπὸ κακὰς συνθήκες. Τὸ προϊόν, εἶναι σχεδὸν βέβαιον, θὰ ἀποβῆ ἀτελέσφορο, ὅπως ἀναξιοπίστο καὶ ἐν τέλει ἄχρηστο, ὅπως καὶ τὰ προηγούμενα· εἶναι ἐμφανές ὅτι καὶ στὶς τρεῖς περιπτώσεις τὸ πρῶτο ἔπασχε ἐξ ἀρχῆς, στὴν ἔλλειψη ἐπαρκῶς κεντρικοῦ σχεδιασμοῦ καὶ στὴν μὴ συγκρότηση σωστοῦ προτύπου δελτίου, βάσει τοῦ ὁποίου θὰ γίνονταν οἱ ἐγγραφές.